

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta sociálních studií

ULRICH BECK
RIZIKOVÁ SPOLEČNOST

Příprava ke kurzu **Úvod do politické sociologie (SOC 137)**

Vypracoval: **Michal Mrkvička** (182420)

1. Riziková společnost

Hlavní myšlenkou této slavné knihy Ulricha Becka (poprvé vydané v roce 1986) je to, že lidská společnost dokáže svým vývojem ohrozit sebe sama a že toto ohrožení systematicky produkuje samotná moderní společnost. Zároveň v této knize rozvíjí své tři hlavní koncepty - rizikovou společnost, reflexivní modernitu, vynucenou individualizaci.

V rizikové společnosti je klíčovým problémem distribuce rizik, která jsou vytvářena vědou a technikou. Hybnou silou rizikové společnosti je „mám strach“, pocit ohrožení je vedlejším produktem modernizace vyplývajícím z nadbytku. Mnohá rizika jsou rozdělována podle třídního schématu (bohatství je shromažďováno nahoře, rizika dole). Bohatí si mohou bezpečnost a svobodu rizik do určité míry vykoupit, ale rizika dříve či později dopadají i na ty, kdo je produkují nebo kdo z nich těží. Rizika se totiž kumulují a poté se spojují do podoby globálního ekologického ohrožení. Původ existujících nebezpečí nelze hledat v něčem vnějším, nýbrž v historicky získané lidské schopnosti vedoucí k sebestrukci podmínek reprodukce veškerého života na této zemi. Zdrojem existujícího nebezpečí je vědění – zdokonalené ovládnutí přírody.

U pojmu reflexivní modernizace je klíčovým pojmem reflexivita - znamená, že radikální kritičnost a systematické zpochybňování má být použito i na modernitu samotnou. Moderna se mění v procesu učení se ze svých vlastních chyb.

Koncept vynucené individualizace znamená, že člověk je osvobozován od forem industriální společnosti (společnost velkých sociálních skupin) včetně třídních pozic, rodinného postavení. Avšak individualizace není svobodnou volbou a moderní individualismus neznamena samostatnost individuí – moderní individualizace je závislá na pracovním trhu, dosaženém vzdělání a zvyšování osobnostního kapitálu.

2. Politika a postmoderna

Důsledkem toho, že moderna převzala i roli tradice, která má být překonána, a tlaku přírody, který má být ovládnut, je fakt, že rizika se stávají motorem sebepolitizace moderny v industriální společnosti – navíc mění pojem, místo, média a politiky.

Toto hodnocení změny systému politiky v podmínkách zostřujících se rizikových situací načrtává ve 4 tezích:

Za prvé – proces inovace prosazovaný modernou proti nadvládě tradice, v projektu industriální společnosti je rozdvojen – jedna část rozhodovacích kompetencí je integrována

v politickém systému, zatímco druhá se uplatňuje na investiční svobodu podniků a na svobodu vědeckého bádání

Za druhé - tato dělicí linie mezi politikou a nepolitikou v permanentně probíhajícím inovačním procesu spočívala na dvou základních historických předpokladech – na sociální evidenci nerovností v třídních společnostech (dodávala smysl existenci politického státu) a na stavu vývoje výrobních sil a scientizaci. Oba tyto předpoklady se staly v rámci reflexivní modernizace labilními – pojmy politika a nepolitika ztratily svou ostrost a podle něj musí být revidovány.

Za třetí – slábnutí sociálněstátních zásahů a vlny velkých technologických inovací s dosud neznámými podobami budoucího ohrožení kulminují ve stírání politiky, a to jak uvnitř politického systému (uplatňovaná práva omezují volný prostor pro jednání), tak i vně politického systému, protože dávají vzniknout nárokům na politickou participaci ve formách nové politické kultury (např. občanské iniciativy, sociální hnutí). Technicko-ekonomický vývoj má své místo mezi kategorií politiky a nepolitiky, podle něj získává choulostivý hybridní status subpolitiky – podniková a vědecko-technická aktivita získává nový politický a morální rozměr.

Za čtvrté – dochází k choulostivému převrácení politiky a nepolitiky, kdy se politické stává nepolitickým a nepolitické politickým (potenciál utváření společnosti se stěhuje z politického systému do subpolitického systému vědecko-technicko-ekonomické modernizace). Obává se, že politický systém bude zbaven moci – rozhodnutí, která mění společnost se stávají němými, anonymními a jsou založena na ekonomické rozhodování o investicích. To, co nevidíme a nechceme, stále viditelněji a hrozivěji mění náš svět – je to prostě hra kdy role politiky a nepolitiky jsou vyměněny, zatímco fasády zůstávají stejné. Politici si musí nechat říkat, kam tato cesta bez plánu a vědomí vede, a musí si to nechat říkat od těch, kteří to také nevědí a jejichž zájmy se zaměřují na něco úplně jiného a nedosažitelného.

Dále se zabývá možnými argumenty a protiargumenty o ztrátě funkcí politického systému (např. že parlament ztrácí význam) a navíc vývojovými tendencemi. Za hlavní tendenci ve všech západních masových demokraciích spatřuje rostoucí podíl nestabilních voličů, z čehož plyne, že se politické strany musí více než dříve ucházet o přízeň voličů.

Všechny reakce na zmiňované vývojové tendence shrnuje jím zmiňovaná Habermassova formule o „nové nepřehlednosti“ – čímž myslí hlubokou systémovou změnu politična a to ve dvojitým ohledu. Jednak ztráta moci, k níž u centralizovaného politického systému dochází během prosazování a uplatňování občanských práv ve formách nové

politické kultury, a také i změny sociální struktury, které jsou spojeny s přechodem od nepolitiky k subpolitice.

Epochu naplněnou vizí pokroku ukončily v sedmdesátých letech dva historické procesy. Politika má problémy při výstavbě sociálního státu a akumulují se možnosti společenských změn díky součinnosti výzkumu, technologie a ekonomiky.

Při institucionální stabilitě a neměnicích se kompetencích přechází moc utváření z oblasti politiky do oblasti subpolitiky. Beck očekává, že tzv. jiná společnost se zrodí spíše kvůli aplikaci genové technologie, informačních médií, mikroelektroniky, než z politických debat. Utváření budoucnosti se již neodbývá v parlamentu, ale nepřímou a zakódovaně ve výzkumných laboratořích a kancelářích představenstev, kde jsou podle Becka realizovány struktury nové společnosti. Tato oblast nepolitiky přebírá vůdčí roli politiky, která se stává spíše reklamní agenturou pro jasné stránky vývoje (který sama nezná) a na jehož utváření se nemůže aktivně podílet.

Dělba moci se dává v modernizačním smyslu do pohybu – vznikají šedé zóny politického utváření budoucnosti, které se prolínají. Tyto možnosti jsou návrat k industriální společnosti, demokratizace technologické změny a diferencovaná politika.

Možnost návratu k industriální společnosti vidí jako velmi reálnou, třeba proto, že bere nejistotu ohledně nejistého pokroku neznámou cestou. Podle Becka vzhledem k některým nevyhnutelným ekonomickým jevům (př. masové nezaměstnanosti), které drasticky omezují jakýkoliv svobodný prostor pro politické jednání, budou věci s jistými ekologickými korekturami probíhat směrem k industriální společnosti.

Při demokratizaci technologické změny je hlavním cílem zpřístupnit rozhodování veřejnosti demokratizaci, a to podle pravidel moderny (př. zapojením občanských skupin do technologického plánování a do rozhodovacích procesů ve sféře výzkumné politiky). Ekonomika a výzkum by měly být pod něj zahrnuty do odpovědnosti parlamentu. Klade také požadavek, aby např. otázky genové technologie nebo mikroelektroniky byly zařazeny jako relevantní politické otázky do parlamentní diskuse.

Třetí variantu pojímá jako diferencovanou politiku. Jejím výchozím bodem je stírání hranic politiky. Podle něj se politika musí vyrovnat se svým sebeomezením, politika už totiž není jediným místem, kde se utváří budoucnost společnosti. A naopak oblasti subpolitiky, ekonomiky, vědy se už nemohou dále tvářit, jako by nedělaly to, co dělají, nemohou prostě popírat, že mění podmínky společenského života, tj. že svými vlastními prostředky dělají politiku. Podle Becka lze např. otázku manipulace s lidskou genetikou řešit vypracováním a právním zabezpečením určitých možností vlivu subpolitiky (za podmínky zcela nezávislých

soudů a nezávislých veřejných médií). Kritériem je polemicky vedená diskuse se zřetelem na hledání možných alternativ.

Použitá literatura:

Ulrich, Beck. *Riziková společnost – na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004.